

BİR OKUMA “KÜL BELLEK” ÜZERİNE

SÜREYYA
KARACABEY

Kül bir kalıntıdır, hem varlığın üstünü örter hem yokluğun: Var olan yoktur ama izi kalmıştır, iz varsa yokluk, kendisine çok yaklaşmış bir kendi olmayan olarak kalır. Bir zamanlar bir şey varmış diyerek küle baktığımızda, “peki neymiş” der gibi bakar yüzümüze. Kül açıklama yapmaz, hiçbir şeyi işığa çıkarmaz sadece örter ve varlığın şüphesi olarak durur.

Kül bir kalıntıdır, ateşin sonucu, ateş, külün sebebi. Kül çoktan bitmiş bir maddeselliğin anısını taşır, onda her zaman eksik olan bir kesinliktir, bir canlanma ümidi için kıvılcıma ihtiyacı olduğunu bilir, kıvılcımın yokluğunda sadece ise dönüşür, dağılması tuhaf bir yapışkanlık, su yoksa bulaşan bir yapışkanlık, bir zamanlar ait olduğu maddenin kalıntılarını beceriksizce her yere taşır.

Kül, maddenin ve ateşin artığı; bellek, zamanın, yaşanmışlığın kalıntısı. Uçucu zaman belirsizliklerle akarken bellek onu tutmak ister, bellek zamanı hiçbir zaman tutmayacak ümitsizce sadece izlerini kaydetmeye çalışacaktır.

Kül, nesnenin anısını, bellek öznenin anısını varlıkla yokluk arasında tutar, her an kaybolacak bir beliriş olarak. Nesne var mıydı, ya özne, nasıl yaşamıştı? Unutma korkusu var oluş şüphesine bağlıdır, hiç olmamaktan korkmak, aldatıcı izlerin oyununda asılı kalmaktan korkmak. Belleğe tutunmak kişisel ya da nesnel tarihe tutunmaktır. Bir zamanlar var olduğumuzu kim kanıtlayacak?

Kül Bellek korkutucu bir tamlamadır, eğer tutunacak bir anı kalmamışsa, yaşadıklarımız sadece hatırlama oyununun bir parçası haline gelmiştir. Beliz Güçbilmez’in Kül Bellek metninde anımsa-

yış, sürekli bir olumsuzlama yoluyla içeriksizleştirilirken, belleğin içerikleri “hızlı” bir geçmiş yaratma oyununun malzemesi haline gelirken, bellek külle birleşir, her şeyi kalıntı yapan bir birleşmedir bu. En iyisi başa dönmek:

Oyun “ev içi dekor” olarak tarif edilen tek mekânda, Yaşlı Kadın’ın evinde geçer. Kimliklerin kararsızlığı üzerine kurulacak oyun başlamadan önce Yaşlı Kadın’ı evin içinde görürüz-okuruz. Tekerlekli sandalyededir, yalnızdır ve onunla ilgili ilk veriler, “şaşırtıcı kütüphaneye” sahip olmasından dolayı belki kitapla ilgili biri olabileceği; tekerlekli sandalyede “ustalıkla” hareket ederek işlerini gördüğü için belki uzun zamandır kötürüm olabileceğidir. Bunun dışında odanın penceresinden bizim görmediğimiz birine seslenir, dışarıda sanki bir çeşit saklambaç oynadığı biri vardır çünkü onu sobeler ya da görülmediğini düşünen birini görmekten dolayı sevinçlidir. Ayrıca yetişemediği ya da konuşmaya hazır olmayan biri tarafından çaldırılan telefona verdiği tepkiden şu sonucu çıkarırız: Telefon uzun zamandır beklenen biri tarafından çaldırılmıştır ve arayanın cesarete ihtiyacı vardır. Yaşlı Kadın’ın seslenişindeki “evladım” sözcüğünün ise özel mi genel mi olduğu konusunda kesin bir bilgiye ulaşamayız.

Aynı anda telefon çalar. Kadın şaşkınlıkla telefona bakar. Hızla telefona ilerler. Bir heyecan fırtınası... Telefonu açacağı sırada, telefonun çalması kesilir. Kadın döner, tam cama yaklaşmışken, telefon yeneden çalmaya başlar. Yüzünde muzip bir gülümseme öylece telefona bakar. Telefon üç kere çaldıktan sonra susar.

Demek bu gece! Ah yüreksiz evladım benim, ne kadar uzun sürdü cesaretini toplaman.¹

Bu kadar. Oyun başladığında verilen bilgi bunlardan ibarettir.

İçeriye kapıyı kurcalayarak giren Genç Adam’ın elinde bir fener vardır, yalnız kadın ile el fenerli adamın karşılaşmasının yarattığı ilk izlenim, içeriye beklenmedik birinin, örneğin bir hırsızın girmiş olabileceğidir ve kadının battaniesinin altından çıkardığı silah,

¹ Beliz Güçbilmez, Kül Bellek/ Frida, Deniz Yayınevi 2002. S.11-12

“KÜL BELLEK” ÜZERİNE

bu izlenimi güçlendirir.

Oyun bu noktadan itibaren iki ayrı düzlemde gelişir, ilk düzlem, sahnenin şimdisine aittir ve Genç Adam kadının evindeki varlığını açıklamaya girişir. Her defasında ortak bir öykü ve kimlik inşa edecekler sonra da ortaya çıkan öykü kadın tarafından bozulacaktır. İkinci düzlem, metnin belleğine aittir, Yaşlı Kadın ve Genç Adam'ın belirsiz öznelere ait monologları, onların dışındaki parçalar, sahnenin şimdisine iliştilmiş kimlik oyununu kesintiye uğratar, hem zamanı hem de mekanı çoğullaştırır.

Birinci düzlem kadının ve adamın kimliklerine aittir, bir olayın sahnede başlamasını mümkün kılacak, şimdi ne oluyor sorusuna cevap verecek serimin çoğaltılarak krize dönüşmesine neden olur. Bilgi çoğaldıkça kimlikler kararsızlaştırılır, şüpheli bir hal alır ve kurulan öykü başarısızlıkla sonuçlanır.

İkinci düzlem, ayrışik parçalarla metne dahil edilirken, kişisel olmayan belleğin, toplumsal/ tarihsel belleğin içeriklerine gönderme yapar ve şimdide geçmişe ait oyuklar açarak, sahipsiz öykü parçalarını sahnenin üzerine saçar.

İlk öykü oluşturulmadan, sahne Yaşlı Kadın'ın monologuyla kesilecek, bir an donacaktır. Oyunun akışında tekrarlanacak kesintilerin ilk örneğinde, ışık sadece Yaşlı Kadın'ı aydınlatır ve elindeki silahı inceleyerek kadın tuhaf bir monologu başlatır. Bu ayrıksı parça, birine yöneltilmiş bir konuşmadan çok, bir romandan, öyküden alıntılanmış bir anlatı gibidir: “soğuktu çok soğuktu hem de... Eller, ayaklar, düşünce, vicdan her şey donmuştu”², diye başlar ve bir savaş alanında genç bir oğlanla, ellerini arkasından bağladığı esirinin durumlarını betimleyerek devam eder, esir çocuğun ayak bileğinden akan kan, karı eritmektedir. Anlatının sonunda Oğlan elindeki silahın mermilerini boşaltır fakat kurşunlar havada donup kalmıştır. Monolog bittiğinde sahne aydınlanır ve Yaşlı Kadın ellerini kaldırarak teslim olan Genç Adam'a ne aradığını sorar. Aralarındaki konuşmadan Yaşlı Kadın'ın Genç Adam tarafından bir süredir gözlendiğini öğreniriz, belki de girişte so-

² Aynı. S.12.

belediği kişinin olduğunu düşünerek. Genç Adam onu gözlerken, Yaşlı Kadın'ın kendisini gözlediğinin farkında değildir, av-avcı ilişkisi tersine döner ve polisiye bir beklenti yaratılır. Yaşlı Kadın ne aradığını sorduğunda, Genç adam son üç yıldır peşinde olduğunu söyler. İlk öykü kurulmaya başlanır: Kadın, aile albümlerinden tanıdığı yaşlı akrabadır ve aradığı, çekirdek ailede geçmiş tatsız bir çocukluğun yarattığı boşluğu dolduracak, gecikmiş bir şefkattir. Yaşlı Kadın onun kimin oğlu olduğu konusunda tahminlerde bulunur, andığı isimlerden üçüncüsü Genç Adam tarafından onaylanır, Yasemin'in oğludur eve gelen yabancı. Genç Adam kendisine anlatılan üzücü aile öyküsünü benimser, rolünü kabul eder, artık ikisi de bir ada ve ortak tanıdıklardan oluşan bir geçmişe kavuşmuştur: Müyesser Teyze ve Bora. Bora tuhaf gelişimi gerekçelendirirken Müyesser Teyzesi ona börek servisi yapmaya girişmiştir. Sonra Yaşlı Kadın durur, eline silahı alır ve oyunu bozar, böyle bir geçmiş hiç yaşanmamıştır. Bu noktada sahne yeniden kararacak/donacak ve bu kez kesinti, Genç Adam'ın monologuyla yapılacaktır. Genç Adam'ın anlatısı da üçüncü tekil kişi anlatısıdır, "Yapmayın demiş, bir oğlum var. Yapmışlar. Öyle anlattı durdu gördüğü herkese... Bir kapı eşiğinde soğuktan donarak öldüğü güne dek."³ Diye başlayan ve belirsiz bir öznenin uğradığı şiddeti, belki haksızlığı içeren ve sokaklara düşmesini, donarak ölmesini anlatan bir parça. Kısa ve şizofrenik bu monolog, esaslı bir yenilgi, kayıplar üzerinedir. Işık yeniden normale döndüğünde, bırakılan noktadan devam edilir.

İkinci öyküyü/geçmişî Genç Adam kurar, Yaşlı Kadın onun üniversiteden hocası Türkan'dır. Yaşlı Kadın kendine verilen kimliği kabul eder ve yeni geçmişi, ortak tanıdıklarla yeniden kurarlar. Buradaki geçmiş ülke tarihinin karışık yıllarına, çocukların kayboldukları zamana aittir. Yaşlı kadın-Türkan iki öğrencisini hatırlar, iki birbirine yakışan sevgilinin bir gün başı belada olan arkadaşları için yardım istemeye geldiklerini.

Sahne yeniden kararır, burada sahnede beş-altı çocuk vardır, çocuklar "tavşan kaç tazı tut" oynarlar. Çocukların oyunuyla herkesin takip edildiği zamanların anısı sahneye çağırılmıştır. Ortak geçmişin karmaşık ve korkulu zamanlarıyla esnetilen mekân yeniden oyunun şimdisine dönecek, Genç Adam'ın kaçak yılların-

³ Aynı.s.18.

“KÜL BELLEK” ÜZERİNE

dan hapse düşmesinden ve Türkan'ın birbirine çok yakıştırdığı iki sevgilinin “başkasının acısı” karşısında aşklarının yarım kalışından, kızın hapisteki arkadaşı eş olarak seçmesinden söz edilecektir. Genç Adam Türkan tarafından mutluluk bozguncusu olarak nitelenince öfkelenir, herkes kadar, vurgular herkesten fazla değil herkes kadar mutlu olmayı o da hak etmiştir.”Üstelik bütün bu olup bitenlerde senin de parmağın var, şimdi hiç hatırlamıyor-muş gibi...”⁴ Belirsiz bir suçlama, geçmişte kalmış bir hesabı akla getirir, bu noktada Yaşlı Kadın öyküyü sona erdirir; böyle bir geçmiş onlara ait değildir, üniversitede hiç çalışmamış, anılan kişileri hiç tanımamıştır. Silahı yeniden eline alır ve kurulmuş kimlikler yeniden yıkılır. Yaşlı Kadın bir yazardır, adı Sevda Kuzgun.

Şimdinin kesintisinde sahnenin donduğu anda Adam'ın üzerine küller yağar, küller kâğıt parçalarına dönüşür ve sahne üç çocuğun söylediği bir tekerlemeyle biter: “Ay may kumay/ Cev-det Su-nay/ Ni-hat Erim/ Kel kafanı yerim.”⁵

Genç Adam yazarın bütün kitaplarını okumuş bir hayrandır şimdi. Birlikte Sevda Kuzgun'un romanlarından söz ederler, romanlar siyasi polisiyelerdir. Genç Adam'ın yeni geçmişi bu kez karışık yılların sonuna, darbe zamanına aittir. Darbe günleri küçük bir monologla sahneye dahil edilir:

İlik sonbahar. Bütün bacalar tütüyor yine de. Havada yanık kitap kokusu. Haki bulutların arasından haki bir güneş batıyor, umutları batağına çekerek. Katliam provası başlamış çoktan. Tank resmî geçidi. Kâğıttan kaplan. Çelikten tank paleti. Geçer diyorlar bugünler. Geçiyor da sahiden. Eski günleri anımsayan kimseyi sağ bırakmadan.⁶

Evet, geçmişini hatırlayan ve onu yazan birini de sağ bırakmazlar, Genç Adam Sevda Kuzgun'u öldürmekle görevlendirilmiş bir katildir.”Bütün hesapların görüldüğü bir ülkede, siz alacaklı mı gidecektiniz. Sizin gibi biri yatağında huzur içinde ölmeyi umut etmek şöyle dursun, aklından geçirebilir mi?”⁷ Yaşlı Kadın bir yazar olmadığını söyleyip silahını doğrultur, hayatında hiç kitap yazmamıştır.

⁴ S.24.

⁵ S.26.

⁶ Aynı.s.28.

⁷ S.32.

Genç Adam'ın monologu bir yangını anlatır, yangının ortasında kalmış küçük bir kız çocuğu yoluyla bütün hayatı yangın olanlara gönderme yapılır. Bütün organları eriten ve parçalayan bir yangındır hayat.

İkili yeniden konuşmaya başladığında, yanlış bir hayatın yasını tutan ve kendisine kimsenin yardım edemeyeceğini söyleyen bir Adam vardır karşımızda. Kadın onu teselli etmeye çalışır ve kendisini tekerlekli sandalyeye bağlayan kazayı anlatır. Kazanın olduğu günden kalan, iki yetişkin çocukla çizilen mutlu bir günün fotoğrafıdır. Kızının hamile olduğunu öğrendiği, aynı zamanda Kadın'ın doğum gününün olduğu zamana ait bir fotoğraf. Bir araba kazası yüzünden çocukları ve doğmayan torunu ölmüş, kendisi de tekerlekli sandalyeye mahkum kalmıştır. Yaşlı Kadın'ın yaşamak için tek nedeni kalmıştır, kazaya neden olan adamı bulmak ve intikamını almak. Onu bulmak için bütün mal varlığını sattığını, bu arayışı bir takıntıya çevirdiğini öğreniriz.

Sahne yeniden kesilir, Genç Adam, bir cehennem- kalabalık be-timler, etten bir duvarın ortasında sıkışmışlığı, çıkışsızlığı ve derin bir korkuyu anlatır.

Yaşlı Kadın'ın aradığı kişinin, kendisi olduğunu açıklar, sürekli kaçırmaktan yorulmuş, hayatı bir cehenneme dönmüştür. Sonra bir gün artık aranmadığını fark eder ve nedenini merak eder. Fakat bu öykü de doğru değildir, bir hesaplaşma anından oluşan fotoğraf, Yaşlı Kadın'ın müdahalesiyle silinir: Kaza yüzünden değil yüksek tansiyon yüzünden kötürüm kalmıştır ve sahip olduğu tek oğlundan da nerede olduğunu bilmemektedir. Yeniden kesilen sahne normale döndüğünde, Genç Adam'ın kayıp oğul Suat'ın arkadaşı olduğunu anlatır. Altı aydır kayıptır Suat ve Onun annesi Emel Teyze, ümitsizce oğlunu aramaktadır. Genç Adam onu sakinleştirmeye çalışır, ilaçlarını hatırlatıp, ertesi gün yeniden uğrayacağını söyler. Yaşlı Kadın ona inanmaktan vazgeçer fakat Genç Adam bu rolde ısrarlıdır, kimliğini terk etmez, kafası fazla karışmış yaşlı bir teyzeye, arkadaşının annesine yardım etmeye çalışan biridir. Yaşlı Kadın sahneyi son bir monologla keser, anlattığı korkunç bir bekleyiştir, bitmeyen tükenmeyen bir bekleyiş. Bu uzun bek-

“KÜL BELLEK” ÜZERİNE

leyişin sonunda elde edilen tek şey bir kız tarafından doğrulan ölü bir bebektir. Anlatı kesildiğinde elindeki silah bu defa patlar. Silahın patlaması oyuna monte edilmiş bütün anımsayışların tektiklenmesidir, sesler üst üste bir kayıt cihazından sahneye dolar ve oyun biter.

Kül Bellek, ürkütücü bir bellek oyunudur, kararsız kimlikler arıcılığıyla bir ülkenin siyasi tarihinin insanlarda bıraktığı izler, sahneye küller gibi dökülür, hem uçucu hem de yapışkan. Metin, kişisel belleği kolektif belleğin parçalarıyla, şimdinin mekânını ise geçmişin anımsanışlarıyla genişletir, bu genişleme bir istikrara ya da hatırlama yoluyla geçmişin bilgisini kurmaya yol açmaz, “belleksiz toplum” apriori’sine yaslanarak anımsayıştaki bilinci yapısızlaştırır ve geçmişin kalıntılarını küle dönüştürür.

Toplumsal belleğin kaybolduğu bir düzlemde anımsama oyunu, zorunlu olarak bilinçdışının patlamaları haline gelir; geçmişle hesaplaşılmamış, yaşananlar konuşulamamış, geçmiş yok sayılmıştır. Bu durumda geçmiş ne mantıklı bir olay örgüsünün “ruhu” olabilir, ne de kişisel düzlemde başı sonu belli bir öykünün temeli olabilir. Yüze yapışmış kimlikler hep bozulacak, anımsayışların ağırlığı bir infilak etkisi yaratarak bütün içerikleri dağıtacaktır. Tarih artık drama bir bozguncu olarak girer, kurucu unsur olduğu altın zamanlarından geriye hiçbir şey kalmamıştır. Tarih sahneye, yakılmış, parçalanmış hayatlardan arta kalan kül olarak girer ve şimdiye zorunlu olarak yapışmış bir sahneye sadece kalıntılarını serper. İşkenceler, gözaltılar, yıkılan ve asla kurulamayacak hayatlar, yarım yaşanmışlıklar; çocuk tekerlemeleriyle aktarılan siyasi dönemeçler, hepsi sahneye, sahne dışının sızıntıları olarak girer. Sahne, sahne dışını “güvensiz bellek” oyunuyla baskılar, geçmişin karabasanı birlikli bir temsil edişten yoksundur, sadece yarısı yanmış bir kitabın parçaları gibi sahneye yağar ve onları yeniden birleştirecek belleğe seslenir. Metnin taşıdığı ürkütücü tarih, kayıp çocuklar parçasıyla güncele bağlanır, kaybolan ve haber alınamayan çocuklarla, onları bekleyen anneleri.

Kül Bellek, olayların, yaşananların değil de unutulunanların temsilini kurmaya yönelir, bir doluluktan değil, bir boşluktan yola çıkar

ve sözel/imgesel yanıp sönmelerle karanlık bir bölgenin, belirsiz parçalarını görünür kılmaya çalışır. Peki bellek külle birleşmişse, kaybolan çocuklar dönmemişse, bir zamanlar yaşanmış olanları kim hatırlayacak?

